

ВИЗНАЧЕННЯ ВАЖЛИВИХ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ РИС МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПСИХОЛОГІВ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена визначенню важливих індивідуально-психологічних рис майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ. Важливими індивідуально-психологічними рисами є: емоційно-вольова стійкість; рівень інтелекту; самоконтроль поведінки; наполегливість у досягненні мети.

Ключові слова: індивідуально-психологічні риси, емоційно-вольова стійкість, мотивація, майбутні офіцери-психологи, пенітенціарні установи.

Статья посвящена определению важных индивидуально-психологических черт будущих офицеров-психологов пенитенциарных учреждений.

В статье рассматриваются достижения ученых о важности индивидуально-психологических черт, необходимых для профессиональной деятельности офицера-психолога пенитенциарного учреждения Украины. Уделено внимание интеллектуальным качествам, эмоционально-волевой устойчивости и мотивационной направленности будущих офицеров-психологов пенитенциарных учреждений.

Ключевые слова: индивидуально-психологические черты, эмоционально-волевая устойчивость, мотивационная направленность, будущие офицеры-психологи, пенитенциарные учреждения.

Розглядаючи проблематику професійного зростання будь-якого фахівця слід відзначити особливе значення тих індивідуальних особливостей людини, а саме індивідуально-психологічних рис, що дають їй змогу ставати професіоналом та вдосконалювати власні можливості виконання своїх функціональних обов'язків.

Ведучи мову про особистість спеціаліста не складно помітити, що виконання професійних функцій кожною людиною не завжди є подібним. Здавалось би вимоги професії для типової посади спеціаліста однакові, а результати діяльності можуть бути зовсім різні. Розглядаючи діяльність декількох спеціалістів, що обіймають однакові посади можна помітити, що вирішуючи однакові завдання за типових умов і ресурсів, якість їх виконання кожним спеціалістом може відрізнитись, іноді навіть кардинально.

Щоб з'ясувати причини вірогідних розбіжностей в результативності індивідуальної діяльності спеціалістів слід звернути увагу на їх відмінності не лише у професійній підготовленості, а й ставленні до своєї роботи, її значущості та цінності для спеціаліста, бажанні зростати у професії, спрямуванні на вдосконалення професійної майстерності.

Саме це спонукає нас розглядати індивідуально-психологічні риси особистості як визначальні у їх професійній

діяльності, тому що вони здатні суттєво впливати на їх професійне зростання.

Метою статті є визначення важливих індивідуально-психологічних рис майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, необхідних для виконання своїх професійних обов'язків.

Проблематикою індивідуально-психологічних рис особистості, що виявляються достатньо важливими для професійного зростання займалися такі вчені як С. Максименко, Е. Зеєр, В. Панок, Н. Пов'якель, В. Шадріков, С. Батіщев, О. Шушеріна, В. Дружинін, С. Геллерштейн, О. Смірнова, О. Саннікова, Н. Чепелева та інші.

Особистість – це конкретний людський індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями [3].

У структурі особистості розрізняють типове та індивідуальне. Типове є тим найзагальнішим, що властиве кожній людині і характеризує особистість взагалі: її свідомість, активність, розумові та емоційно-вольові прояви тощо, тобто те, чим одна людина схожа на інших людей. Індивідуальне – це те, що характеризує окрему людину: її фізичні та психологічні особливості, спрямованість, здібності, риси характеру тощо, тобто те, чим одна людина відрізняється від інших людей [3].

Аналізуючи вимоги професії до особистості фахівця, дослідники висловлюють різні точки зору стосовно важливості тих чи інших індивідуально-психологічних особливостей та рис особистостей. Найчастіше виділяють такі професійно важливі якості психолога як: гуманізм, домінування соціальної ергічності, емоційна чутливість, соціальна зрілість, моральність, висока комунікативність, толерантність, емпатійність, здатність до рефлексії, щирість, дружелюбність, відкритість, активність, відповідальність, високі інтелектуальні показники, професійне мислення, емоційна стійкість, витривалість, тактовність, високий рівень розвитку показників уваги, достатній рівень професійної мотивації, пластичність і динамічність мислення, багатий лексичний запас, збалансованість та гармонійність рис особистості, конгруентність, відсутність хронічних внутрішніх конфліктів, оптимізм, висока працездатність та дисциплінованість, сталість і адекватність самооцінки, здатність до самовдосконалення, самокритичність, високий рівень самопізнання та здатність до компенсації або вдосконалення недоліків і слабких сторін своєї особистості, розвинуте почуття власної гідності тощо.

Згідно концепцій Р. Кеттелла, Г. Айзенка та Дж. Гілфорда структура особистості – це «набір рис».

Г. Айзенк вважає, що особистість розвивається при взаємодії чотирьох сфер або секторів: пізнавального сектору (розумові здібності), вольового сектору (характер), емоційного сектору (темперамент), соматичного сектору (конституція). У даній стратегії вивчення організації особистості перш за все виявляються домінуючі параметри, тенденції організації особистості, типові схильності до певних вчинків.

Для Р. Кеттелла, Г. Айзенка, Дж. Гілфорда характерна позиція подвійної детермінації розвитку особистості, визнання «доробки» базових вроджених схильностей під впливом навчання, тобто під впливом середовища [1].

Розмаїття підходів до вивчення та опису будь-якої особистості засвідчує

поєднання вродженого (тобто біологічного) та набутого (тобто соціального) у людині, що і дає можливість засвоювати їй соціальний досвід та трансформувати його у власні внутрішні можливості.

Індивідуально-психологічні особливості особистості, на нашу думку яскраво проявляються в:

інтелектуальних рисах, як здібності до вирішення стандартних та не стандартних завдань;

емоційно-вольовій стійкості, як запоруки врівноваженості та впевненості особистості у собі та власних силах;

мотиваційній спрямованості до власного успіху чи уникнення невдач на шляху професійного зростання.

Інтелектуальні риси особистості фахівця стають необхідними у момент виникнення проблем, що потребують їх вирішення. Саме тоді, ми можемо вести мову про те, що у даному випадку задіяне перш за все мислення, порівняно з іншими психічним процесами особистості. Сам фахівець має перебувати у стані активності, задля вирішення нагальних проблем.

Емоційно-вольова сфера особистості передбачає її врівноваженість, стресостійкість та здатність регулювати власну поведінку під час професійної діяльності. Емоції та почуття здійснюють оцінювальну, та стимулюючу функцію щодо виконання певних дій та поведінки людини. Емоції, забарвлюють поведінку особистості у певних життєвих та професійних ситуаціях.

Функцією вольової регуляції є підвищення ефективності відповідної діяльності, а вольова дія виступає як свідома, цілеспрямована дія людини, яка спрямована на подолання зовнішніх та внутрішніх перешкод за допомогою вольових зусиль.

На рівні особистості виявлення волі знаходить своє вираження у первинних (базових) рисах: сила волі – міра необхідного вольового зусилля для досягнення мети; наполегливість – уміння людини мобілізувати свої можливості для тривалого подолання труднощів; витримка – уміння гальмувати дії, почуття, думки, які заважають здійсненню прийнятого рішення.

У вторинних вольових якостях, які розвиваються в онтогенезі пізніше, ніж первинні, і які необхідно розглядати як характерологічні: рішучість – уміння приймати і застосовувати у житті швидкі, обґрунтовані і тверді рішення; сміливість – уміння подолати страх та йти на виправданий ризик заради досягнення мети, не зважаючи на небезпеку для власного добробуту; самовладання – уміння контролювати чуттєвий бік своєї психіки і підкоряти свою поведінку розв'язанню свідомо визначених завдань; упевненість у собі.

До третинних належать вольові риси, які найтіснішим чином пов'язані з моральними і формуються лише в підлітковому віці: відповідальність – якість, яка характеризує особистість з точки зору виконання нею моральних вимог; дисциплінованість – свідоме підпорядкування своєї поведінки загальноприйнятим нормам, встановленому порядку; принциповість – дотримання певної ідеї у переконаннях і послідовне проведення цієї ідеї в поведінці; зобов'язання – уміння добровільно взяти на себе обов'язки і виконати їх; ініціативність – уміння працювати творчо; організованість – розумне планування та упорядкування своєї праці; ретельність – старанність, виконання в зазначений термін доручень і своїх обов'язків [2].

Вольові зусилля забезпечують управління психічними процесами в екстремальних умовах. Окрім того, воля задіяна до постійної організації (формування) різних аспектів діяльності вольових зусиль, що сприяють активізації мотиваційної сфери особистості та особливо досягнення нею успіху (поставленої мети діяльності).

Мотиваційна спрямованість особистості як правило визначає спроможність особистості досягати поставленої мети.

Будь-яка людина, що мотивована на досягнення успіху, а не ухиляння від невдач має вирізнятися такими характеристиками як: схильністю до захоплення своєю

роботою; переживанням радості досягнення успіху; нездатністю погано працювати; наполегливістю в досягненні поставлених цілей; прагнення до покращення своєї роботи; незадоволеністю легким успіхом; намаганням віднаходити нові способи досягнення цілей; готовністю прийняти допомогу і надати її іншим; готовністю поділитись власним успіхом; прагненням до досконалості тощо.

Для визначення важливих індивідуально-психологічних рис особистості офіцерів-психологів пенітенціарних установ, було розроблено відповідний опитувальник, який детально описано у тезах міжнародної науково-практичної конференції «Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція», 27 листопада 2015 року в м. Києві [4].

Загальна кількість досліджуваних респондентів становила 162 особи чоловічої статі.

Респондентам, що навчаються за фахом психологів було запропоновано перелік таких індивідуально-психологічних рис як: емоційно-вольова стійкість; наполегливість; вольове домінування; сміливість; суворість; підозрілість; практичність; проникливість; гнучкість; самостійність; самоконтроль поведінки; напруженість; активність; прагнення до успіху; прагнення уникати невдач; рівень інтелекту; стурбованість; доброта; покірність та агресивність. Ці індивідуально-психологічні риси були відібрані з тих рис які були досліджені вченими, здобутки яких наведені вище.

Респонденти мали визначити риси, що сприяють професійному зростанню психолога.

Згідно отриманих результатів респондентів стосовно індивідуально-психологічних рис, що сприяють професійному зростанню можна здійснити порівняльний аналіз даних за групами респондентів, а також їх зміни у ієрархії бальних оцінок.

Дані ієрархії рангових місць наведені у таблиці 1, а дані бальної ієрархії у таблиці 2.

Співвідношення рангової ієрархії індивідуально-психологічних рис особистості

Рангова ієрархія індивідуально-психологічних рис				
	Респонденти 2-го курсу	Респонденти 3-го курсу	Респонденти 4-го курсу	Експерти
1	Емоційно-вольова стійкість	Рівень інтелекту	Емоційно-вольова стійкість	Емоційно-вольова стійкість
2	Наполегливість	Самоконтроль поведінки	Рівень інтелекту	Наполегливість
3	Самостійність	Емоційно-вольова стійкість	Сміливість	Вольове домінування
4	Рівень інтелекту	Наполегливість	Практичність	Самоконтроль поведінки
5	Прагнення до успіху	Прагнення до успіху	Гнучкість	Активність
6	Самоконтроль поведінки	Активність	Вольове домінування	Рівень інтелекту
7	Вольове домінування	Самостійність	Самоконтроль поведінки	Проникливість
8	Доброта	Практичність	Наполегливість	Сміливість
9	Сміливість	-	-	Практичність

Співвідношення індивідуально-психологічних рис свідчить про те, що загально обраними рисами, що сприяють успішному професійному розвитку є: емоційно-вольова стійкість, наполегливість, рівень інтелекту та самоконтроль поведінки. На основі такого розподілу можливо вказати на те, що ці фахівці можуть виконувати свою професійну діяльність контролюючи та регулюючи власну поведінку, є достатньо стриманими та можуть регулювати свій емоційний стан, віднаходити правильні рішення виниклих завдань та бути наполегливими у досягненні власної мети.

До цієї загальної характеристики ми можемо визначити особливості діяльності різних груп респондентів.

Респонденти другого та третього курсу, прагнуть до успіху, про те, респонденти

третього курсу орієнтуються на самостійність практичність та активність діяльності. Респонденти другого курсу надають перевагу таким рисам як вольове домінування, доброта та сміливість. В свою чергу респонденти четвертого курсу більш орієнтовані на практичну діяльність, поведінкову гнучкість та наполегливість у досягненні поставленої мети. Експерти вважають, що емоційно-вольова стійкість, наполегливість та вольове домінування здатні поліпшити виконання психологами своїх функціональних завдань.

Визначивши рангову ієрархію досить цікавим нам виявляється бальна ієрархія, яка змінює диспозицію індивідуально-психологічних рис, що достатньо значимі під час професійного розвитку спеціаліста.

Співвідношення бальної ієрархії індивідуально-психологічних рис особистості

Бальна ієрархія індивідуально-психологічних рис				
	Респонденти 2-го курсу	Респонденти 3-го курсу	Респонденти 4-го курсу	Експерти
1	Самостійність	Прагнення до успіху	Емоційно-вольова стійкість	Емоційно-вольова стійкість
2	Емоційно-вольова стійкість	Емоційно-вольова стійкість	Наполегливість	Наполегливість
3	Самоконтроль поведінки	Рівень інтелекту	Рівень інтелекту	Вольове домінування
4	Рівень інтелекту	Самоконтроль поведінки	Сміливість	Сміливість
5	Прагнення до успіху	Самостійність	Вольове домінування	Практичність
6	Доброта	Наполегливість	Практичність	Рівень інтелекту
7	Наполегливість	Активність	Гнучкість	Активність
8	Сміливість	Практичність	Самоконтроль поведінки	Проникливість
9	Вольове домінування	-	-	Самоконтроль поведінки

Питання психології

Отже, як видно з таблиці 2 перші чотири позиції займають такі індивідуально-психологічні риси особистості як емоційно-вольова стійкість та рівень інтелекту. Цікаве є те, що респонденти другого курсу орієнтуються ще й на самостійність дій та контролюють при цьому власну поведінку. Респонденти третього курсу віддають перевагу ще й прагненню до успіху, а четвертого курсу орієнтовані на сміливість та наполегливість у досягненні мети. Експерти вважають, що емоційно-вольова стійкість, наполегливість та вольове домінування у поєднанні зі сміливістю та практичністю дають змогу виконувати свої професійні обов'язки на високому рівні.

Узагальнюючи дані дослідження індивідуально-психологічних рис майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що сприяють професійному розвитку особистості при ранговій та бальній ієрархії, можна зробити висновок про те, що важливими індивідуально-психологічними рисами психологів пенітенціарних установ є: емоційно-вольова стійкість; рівень інтелекту; самоконтроль поведінки; наполегливість у досягненні мети. Перспективи подальшого розгляду цієї проблематики полягають у розробці інноваційних технологій щодо розвитку індивідуально-психологічних рис майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ.

Список використаних джерел

1. Асмолов А. Г. Психология личности: Культурно-историческое понимание развития человека. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Смысл; Издательский центр «Академия», 2007. – 526 с.
2. Кулешова О. В. Психологічні особливості особистісної самореалізації викладача вищого навчального закладу Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2007. – 20 с.
3. Максименко С. Д. Общая психология. – М.: “Рефл-бук”, К.: “Ваклер” – 2001. – 528 с.
4. Стріха С. В. Методика визначення індивідуально-психологічних якостей особистості психолога пенітенціарної установи / Стріха С. В. // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція : зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 27 листопада 2015 року). – К.: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. – С. 504 – 507.

References

1. Asmolov A. G. (2007). *Psikhologiya lichnosti: Kulturno-istoricheskoye ponimaniye razvitiya cheloveka* [Psychology of personality: Cultural and historical understanding of human development]. – 3-ye izd., ispr. i dop. – M.: Smysl; Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2007. – 526 s.
2. Kuleshova O. V. (2007). *Psykhologichni osoblyvosti osobystisnoyi samorealizatsiyi vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu Avtooref. dys. kand. psykhol. Nauk: 19.00.07* [Psychological peculiarities of individual self-actualization of a vital prediction of a vital mortgage. dis. Cand. psychol. Sciences: 19.00.07]. / Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrayiny im. B. Khmelnytskoho. Khmelnytskyu, 2007. – 20 s. (in Ukrainian).
3. Maksimenko S. D. (2001). *Obshchaya psikhologiya* [General psychology]. – M.: “Refl-buk”, K.: “Vakler” – 2001. – 528 s. (in Ukrainian).
4. Strikha S. V. (2015). *Metodika vyznachennia individualno-psihologicheskikh yakostey osobystosti psykholoha penitentsiarnoyi ustanovy / Strikha S. V.* [Method of determination of individual psychological qualities of personality of a psychologist of a penitentiary institution / Strikha S. V.]. // *Kryminal'no-vykonavcha polityka Ukrayiny ta Yevropeys'koho Soyuzu: rozvytok ta intehratsiya* : zb. materialiv mizhnar. nauk-prakt. konf. (Kyiv, 27 lystopada 2015 roku). – K.: In-t krym.-vykon. Sluzhby, 2015. – 504 – 507 s. (in Ukrainian).

SUMMARY

Strikha S. V., Institute of Criminal Execution Service

IDENTIFICATION OF IMPORTANT INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL FEATURES OF FUTURE OFFICERS-PSYCHOLOGISTS OF THE PENITENTIARY INSTITUTIONS OF UKRAINE

The problem of professional growth of a specialist attaches particular importance to the individual characteristics of a person, namely, individual psychological features that enable him to become a professional.

Introduction Considering the activities of several specialists who hold the same positions, one can notice that solving similar problems under typical conditions and resources, the quality of their performance by each specialist may differ, sometimes even cardinally.

Finding out the reasons for the possible differences in the effectiveness of the individual activities of specialists should pay attention to their differences not only in professional preparedness, but also attitude towards their work, its significance and values for a specialist, the desire to grow in the profession, focusing on improving professional skills.

The purpose of the article is to identify the important individual psychological features of future officers-psychologists of the penitentiary institutions necessary for the performance of their professional duties.

Research methods analysis of scientific literature and expert surveys.

The ratio of individual psychological features indicates that the commonly selected features that contribute to successful professional development are: emotional-volitional persistence, persistence, level of intelligence and self-control of behavior.

Respondents of the second and third year tend to succeed, that respondents of the third year are oriented to the independence of practicality and activity activity. Respondents from the fourth year are more focused on practical activities, behavioral flexibility and persistence in achieving the goal. Experts believe that emotional and volitional perseverance, persistence and volitional domination can improve the performance of psychologists in their functional tasks.

The scientific novelty of the article is to determine the list of important individual psychological features of future officers-psychologists of penitentiary institutions. The practical significance is the use of quantitative indicators of individual psychological features of future officers-psychologists when selecting positions in penitentiary institutions.

Originality is to identify the important individual psychological features of future officers-psychologists penitentiary institutions that can be used when selecting professionals for positions of psychologists.

Conclusion Important individual psychological features of psychologists of penitentiary institutions are: emotional and volitional stability; level of intelligence; self-control behavior; persistence in achieving the goal. Prospects for further consideration of this problem are the development of innovative technologies for the development of individual psychological features.

Key words: individual psychological features, emotional and volitional stability, motivational orientation, future officers-psychologists, penitentiary institutions.